

Сравнителен прегледъ на политико-географското положение на България

Отъ

Ив. Батаклиевъ

Положението (die Lage, la position) или географското положение на държавата е единъ отъ най-важнитѣ нейни политико-географски двигатели и голѣмъ факторъ за развитието ѝ. Ратцелъ, основателъ на политическата география, отдава извънредно голѣмо значение на положението. Въ това отношение съ него сж съгласни и френскитѣ географи. Отъ положението на държавата зависи до голѣма степенъ растенето, голѣмината и формата ѝ. Държавата като пространственъ организъмъ е въ зависимостъ отъ едно опредѣлено положение въ нейната борба за пространство. Положението е сждбата (die Lage ist Schicksal) на държавата, казватъ нѣмскитѣ географи.

Разбира се, за всички държави положението не играе еднаква рая. Известно е, че за могществото на Англия е най-важно островното и централното ѝ положение между Нордкапъ, Гибралтаръ и Балтийско море и тѣсната ѝ връзка презъ Атлантически океанъ съ Америка; освенъ това, тя се намира близу до центъра на сушевого полукълбо, който е недалечъ отъ устието на Рейнъ. Съвсемъ друго е значението на периферното положение, напр. на скандинавскитѣ държави или на континенталното положение на Унгария. Ще видимъ, че географското положение на България е съ сждбоносно значение за нейното сществуване.

Положението е централно и най-многостранно понятие въ географията и се схваща различно. Въ смисълъ на състояние би могло да се приеме, че то изчерпва дори цѣлата география на даденъ обектъ: мѣсто, голѣмина, форма, релефъ, хидрография, климатъ, население, стопанство, пжтища и съобщения и пр. Често пжти се изразяваме неточно: орографско положение, стопанско положение и др. Но много по-правилно е подъ понятието положение въ географията да се разбира само мѣстото и отстоянието (близостъ и далечина) на даденъ географски обектъ отъ другъ. То е само пространствено съотношение.

Въ политическата география, гдето се касае за отношения между държавитѣ и други географски обекти и за отношения между самитѣ държави, положението бива: 1) астрономическо, 2) географско или природно и 3) по-

литическо. Астрономическото или математическото положение се състои въ отстоянието на държавата отъ екватора и главния меридианъ. Отстоянието отъ екватора, което има голѣмо климатическо значение, се разглежда въ физическата структура на държавата. Географското положение е главно, основно положение въ географията. То бива хоризонтално и вертикално. Хоризонталното, което е по-важно, е положение по отношение на други географски обекти (морета, планини, пустини, протоци, пжтища, стопански области и др.). Разбира се, отношението или въздействието на тѣзи географски обекти върху държавата се изразяватъ въ известни политически последици за нея. Вертикалното положение се състои въ надморската височина на държавата, която не е безъ значение за климата и съобщенията въ нея. Споредъ Зупанъ¹⁾, въ основата на географското положение на държавата лежи обстоятелството: доколко нейнитѣ хоризонтални и вертикални земеповърхни форми улесняватъ или затрудняватъ движенията, съобщенията, защото последнитѣ сж въ най-тѣсна връзка съ характера на положението. Положението и движенията сж въ най-тѣсна взаимна зависимостъ.

Нека пояснимъ, че движенията и съобщенията се състоятъ въ: 1) движения на народи, 2) мирно или насилствено разселване на население и 3) политически и икономически домогвания, които обикновено иматъ империалистически характеръ. При днешното голѣмо човѣчество, сложенъ международенъ животъ и множество съпротивителни сили, движенията на народи отъ едно мѣсто на друго сж почти изключени. Днесъ ставатъ вториятъ и третиятъ видъ движения.

Политическото или политикогеографското положение се изразява въ отношенията на една държава като пространственъ организъмъ къмъ други държави. То е въ зависимостъ, последица, отъ географското положение и дори представя частъ отъ него. Затова често пжти въ неспециалната географска литература между географско и политикогеографско положение не се прави разлика. Днесъ се различава и геополитично положение, като подъ политикогеографско положение Grabowski²⁾ разбира положението на една държава къмъ непосредно съседнитѣ ѝ държави, а подъ геополитично — положението на една държава къмъ другитѣ (далечнитѣ) държави на земното кълбо. Други географи схващатъ геополитичното положение, като свѣтовно положение. Въ сжщностъ, споредъ нашето схващане, между политикогеографско и геополитическо положение голѣма разлика не се чувствава, а по-

¹⁾ Leitlinien der allgemeinen politischen Geographie, Berlin und Leipzig 1922, стр. 52.

²⁾ Staat und Raum. Grundlagen räumlichen Denkens in der Welt-politik, 1928, стр. 74.

нятието „свѣтовно положение“, наистина, е доста изразително, когато се касае за международното положение.

*

Посрѣдно географско положение. — България като частъ на Балканския полуостровъ

България е единствената балканска държава, която се простира само на Балканския полуостровъ. Такава не е Югославия, която владѣе и области отъ Срѣдна Европа. Такава дори не е и Гърция, която владѣе малоазиатскитѣ острови: Лесбосъ, Хиосъ, Самосъ и др. По отношение на географското си положение, въ сравнение съ своитѣ съседи, България сподѣля най-много предимствата и недостатъцитѣ на географското положение на Балканския полуостровъ, или съ други думи казано: споредъ географското си положение тя е най-балканската държава. А българската планина, Балканътъ, е дала името на цѣлия полуостровъ. Затова, за да схванемъ по-добре географското, следователно и политикогеографското положение на България, трѣбва по-напредъ да разгледаме географското положение на Балканския полуостровъ, чиято толкова важна съставна частъ представя тя. Въ това се състои нейното посрѣдно географско положение. Следъ това ще минемъ къмъ непосредното ѝ географско положение — собственитѣ ѝ връзки съ несъседни и съседни политикогеографски фактори.

Балканскиятъ полуостровъ е югоизточниятъ европейски полуостровъ. Като такъвъ той е периферна земя на Европа. Но поради тѣсната му връзка съ Азия и Африка, неговото географско положение се измѣня отъ периферно въ междинно или преходно, което е по-важно и съ по-голъмо значение, както за самия него, така и за международнитѣ отношения.

Известно е, че центърътъ на сушевого полукълбо е въ Западна Европа, къмъ долното течение на Рейнъ или Лоара, недалечъ и отъ Лондонъ. Наистина, този геометриченъ центъръ на сушевого полукълбо днесъ съвпада съ най-важния геополитиченъ центъръ на земното кълбо, отъ който най-вече зависятъ свѣтовнитѣ сѣдбини. Морската (океанската) повърхностъ на земното кълбо, колкото и да е важна за живота на човѣчеството и за свѣтовното господство на тази или онази сила, има по-малко значение отъ сушата. На сушата се ражда човѣкътъ, на нея преди всичко той живѣе и на нея умира; тя е по-важна обитаема площъ на земното кълбо, отколкото водната повърхностъ. Може да се каже, морето е срѣдство, а сушата—цель. Тамъ държавитѣ на Западна и Срѣдна Европа сж по-богати и по-гъсто населени отъ Балканския полуо-

стровъ. Културното и политическото първенство надъ цѣлия свѣтъ, което още продължава да държи Европа, принадлежи главно на тѣзи държави (Англия, Германия, Франция). Но при Балканския полуостровъ има другъ не по-малко важенъ центъръ на сушата, гдето се събиратъ три материка. Това е най-срѣдиземната суша на земното кълбо. Тукъ въ древно време

Центъръ на сушево полукуълбо
(Zentrum der Landhalbkugel)

Балкански полуостровъ — най-срѣди-
земна суша (Balkanhalbinsel — das
mittelländischste Gebiet)

Обр. 1. Сушево полукуълбо. — Landhalbkugel.

е създадена първата най-висока човѣшка култура. И този най-срѣдиземенъ центъръ до откриването на Америка е билъ главенъ геополитиченъ центъръ въ свѣта. Следъ това, той е отчасти засѣнченъ отъ срѣдно-западноевропейския геополитиченъ центъръ. Но въпрѣки това, той остава ненадминатъ въ преходно-общително отношение. Презъ него и около него водятъ пѣтищата за Предна Азия, Индия и Индийски океанъ. Та дори за Югоизточна Азия и Велики океанъ. Въ тази посока

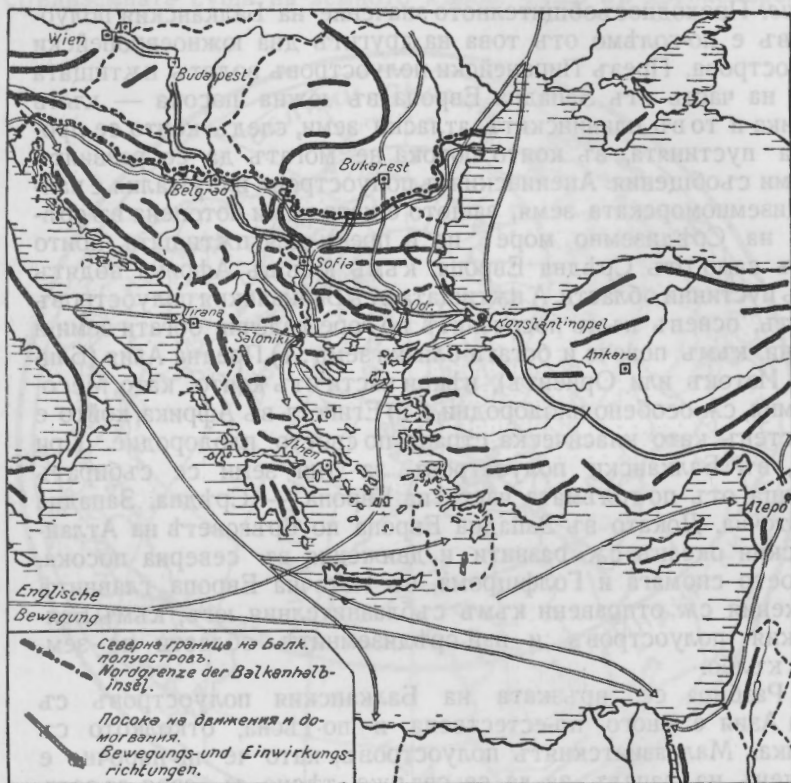
сж развити така нареченитѣ „Близкоизточенъ“ и „Далекоизточенъ“ въпроси. Пжтищата на Балканския геополитиченъ центъръ свързватъ най-гжстонаселенитѣ земи на стария свѣтъ, именно, Срѣдна и Западна Европа съ Южна и Югоизточна Азия. Това е главната геополитична ось въ свѣта.

Балканскиятъ полуостровъ и Източното Сръдиземно-море. Преходносъобщителното значение на Балканския полуостровъ е по-голѣмо отъ това на другитѣ два южноевропейски полуострова. Презъ Пиренейски полуостровъ водятъ пжтищата само на частъ отъ Западна Европа въ южна посока — къмъ Африка и то въ планинскитѣ атласки земи, следъ които се простира пустинята, въ която посока не могатъ да се развиятъ голѣми съобщения. Апенинскиятъ полуостровъ или Италия е най-сръдиземноморската земя, защото е като че ли потопена въ сръдната на Сръдиземно море; но и презъ нея пжтищата, които идатъ само отъ Срѣдна Европа, къмъ югъ въ Африка водятъ къмъ пустинни области. А пжтищата отъ Балканския полуостровъ водятъ, освенъ къмъ посоченитѣ по-горе далечни богати земи и океани, къмъ повече и богати близки земи: 1) Предна Азия (Близкъ Изтокъ или Ориентъ), нѣкои части отъ която, като Месопотамия, сж особено плодородни, и 2) Египетъ въ Африка, който е известенъ като класическа страна по своето плодородие. При това, въ Балкански полуостровъ за тия земи се събиратъ пжтища отъ по-голѣмата частъ на Европа — Срѣдна, Западна и Източна. Докато въ Западна Европа по брѣговетѣ на Атлантическия океанъ сж развити и движения въ северна посока, за което спомага и Голфщрома, въ Източна Европа главнитѣ движения сж отправени къмъ съблзнителния югъ, къмъ Балканския полуостровъ и най-сръдиземнитѣ области на земното кълбо.

Разбира се, връзката на Балканския полуостровъ съ Мала Азия е много по-естествена и по-тѣсна, отколкото съ Африка. Малоазиатскиятъ полуостровъ, като че ли нарочно е издаденъ на западъ, за да се свърже тѣсно съ своя съседъ — Балканския полуостровъ. И тукъ нека споменемъ, че до голѣма степенъ на тази връзка балканскитѣ народи дължатъ 400—500 годишното си турско робство.

Босфорътъ е широкъ отъ 750 м., най-тѣсното си мѣсто, до 3·5 клм., на най-широкото, а Дарданелитѣ иматъ ширина отъ 1·2 до 15·7 клм. Тѣхната голѣма дължина (Босфорътъ 30 клм., Дарданелитѣ 65·5 клм.) сжщо спомага за тѣсната връзка между Балканския полуостровъ и Мала Азия. Въ Бѣло море многобройнитѣ островни групи се протакатъ ивично между двата полуострова и служатъ като мостове за преминаване между тѣхъ. За леснитѣ съобщения между Балканския полуостровъ и Малоазиатския полуостровъ е много важна морфоложката имъ еднаквостъ. Нагънатитѣ верижни планини и масивитѣ между тия планини преминаватъ отъ единия въ другия полу-

островъ при сѣщото разположение, като по сръдната, въ областта на Бѣло море, въ кватернерно време, тѣ сж накжсани и повече потънали, а отъ непотъналитѣ части се образували днешнитѣ острови. Резултатъ на тази тектоника сж и многобройнитѣ удобни заливи срещуположно разположени въ полуостровитѣ, които сж толкова важни за съобщенията между

Обр. 2. Политикогеографска скица на България и Балканския полуостровъ.—
Politisch-geographische Skizze Bulgariens und der Balkanhalbinsel.

последнитѣ. Геотектонската общностъ между Балканския полуостровъ и Мала Азия отъ десетина години насамъ се прояви у тѣхъ въ едновременни катастрофални земетръси. Надлъжнитѣ долини на планинитѣ съ посока отъ северозападъ къмъ югоизтокъ въ двата полуострова най-вече спомагатъ за пътищата и съобщенията между тѣхъ.

Източната частъ на най-важното Сръдиземно море — европейско-азиатско-африканското, гдето се събиратъ тритѣ материка и се кръстосватъ споменатитѣ повече сухоземни пътища, не ще съмнение, е по-важна отъ западната. Не е случайно явление, че днешната култура на европейско-азиатско-афри-

канския културен кръг се е зародила в земите на източната част на Средиземно море. Трябва да се забележи, че протоците и водните пътища в източната част на Средиземно море са не по-малко важни от тези в западната му част. Известно е големото значение на Гибралтарски протокът, през който минават пътища за Атлантически океан, който е най-обитаем (с най-развити съобщения) и чийто свят (Англия и Америка), поне днес, още държи световното господство. Важен е и протокът между Италия, конкретно Сицилия и Тунис на Африканския бряг. От него зависи свободното преминаване от западната в източната половина на Средиземно море и обратно. Тук е най-важното място, ключът в Средиземно море, но за самото него. На това централно място на Италия и Рим в Средиземно море се дължи преди всичко некогашната велика Римска империя, която пък се състоеше почти изключително от средиземноморски земи. В източната част на Средиземно море се намират повече протоци — два: Суезкият канал и Босфорът заедно с Дарданелит, значението на чиито водни пътища от деня на ден расте. Суезкият канал е важен не само за водния път към Индийски океан, но и към Велики океан — най-големият океан в земите на който, може би, ще се пренесе световното господство¹⁾. Чрез Суезкия канал Средиземно море се превърна от затворено в преходно море. Излишно е да се изтъква, каква роля играе Суезкият канал за връзката между Англия и Индия и за могъществото на първата.

Разбира се, специално за географското положение на Балканския полуостров от най-големо значение е пътят през Босфора и Дарданелит, който служи за връзка на черноморските държави с Средиземно море и оттам с световното море. Той може да се вземе като продължение на средноевропейския дунавски речен път. При Босфора и Дарданелит, както видяхме, е най-тесната и най-важна връзка между Балканския полуостров и Мала Азия. Но тези протоци са преди всичко важен път и като такъв те са не по-малко важни, отколкото сухоземните пътища, които ги кръстосват.

Световното политическо значение на Босфора и Дарданелит произлиза от тяхното географско положение и физиогеографско устройство. Те са фактически един проток, но сложен, в средата на който се намира едно малко море (Мраморно море). Това тяхно устройство е много важно в стратегическо отношение. Много рядко са подобни протоци. Германският геополитик Walther Pahl²⁾ ги нарича каприз

¹⁾ A. Demangeon, Les îles britanniques. Géographie universelle, Paris 1928, стр. 4.

²⁾ Wetterzonen der Weltpolitik. Leipzig 1939, стр. 50.

на географията, който представлява най-щекотливиятъ проблемъ на интернационалната политика. Единъ сложенъ протокъ (система отъ протоци) образуватъ протоцитъ Скагеракъ, Категатъ, Зундъ и др. между Северно нѣмско и Балтийско морета, но нѣма по срѣдата море и не е между два материка. За най-подобенъ на Босфора — Дарданелския протокъ може да се вземе Суезкия каналъ — Бабелмандебскиятъ протокъ съ Червено море въ срѣдата. Тъ сж сжщо между два материка и важни морета (Срѣдиземно море и Индийски океанъ), но съ разликата, че напрѣчните имъ сухоземни пжтища водятъ къмъ пустинни области въ Арабия и Африка.

Отъ Босфора и Дарданелитъ, кой протокъ е по-важенъ? — Не ще съмнение, Босфорътъ, на който е Цариградъ. А Цариградъ има предимства и е надминалъ своя събратъ Галиполи на Дарданелитъ, защото е разположенъ на отличенъ заливъ — Златниятъ рогъ, защото е по-близу до Черно море и защото сухоземнитъ му пжтища въ съседнитъ полуострови не сж възпрепятствувани отъ планински височини. Пжтьтъ отъ Цариградъ за Одринъ върви успоредно на странджанскитъ вериги, а този за вжтрешността на Мала Азия използва долината на р. Сакария. Когато пжтьтъ отъ Галиполи за Одринъ трѣбва да пресѣче Текиръ-дагъ и Куру-дагъ, а на югъ въ северозападна Мала Азия — доста голъми планински височини.

Известно е, че водниятъ пжть презъ Босфора и Дарданелитъ е най-важенъ за огромната руска държава, която чрезъ него търси отворени и топли морета. Тя търси такива и другаде: въ Далечния изтокъ, презъ Персия въ Индийския океанъ и презъ Балтийско море къмъ Атлантическия океанъ. Но отъ най-голѣмо значение за Русия се явява пжтьтъ презъ сложния протокъ Босфорътъ—Дарданелитъ. Причината за това явление се състои въ обстоятелството, че около Черно море отъ устието на Дунавъ до Батумъ се простиратъ най-богатитъ руски земи, въ които се добиватъ 55 % отъ производството на каменни вжглища, 90 % отъ петрола и се простиратъ 40 % отъ площта, засѣвана съ пшеница въ Русия. Къмъ Черно море сж отправени главнитъ руски рѣчни пжтища — по Днепъръ и Донъ, а напоследъкъ се строи каналъ между Донъ и Волга, по който начинъ и водниятъ пжть по най-голѣмата руска рѣка ще се отправи къмъ Черно море. Презъ протоцитъ се извършва 70 % отъ външната търговия на Русия. Руситъ се стремятъ къмъ протоцитъ най-активно отъ времето на Петра Велики, който завладѣ севернитъ брѣгове на Черно море, но това тѣхно стремление датува отъ много по-рано, още отъ 846 г., когато норманскитъ варяги, основатели на руската държава, за пръвъ пжть стигнали стенитъ на Цариградъ. То е главната червена нишка въ историята на Русия. Свободното преминаване на Русия презъ протоцитъ, казва W. Pahl¹⁾,

¹⁾ Цит. съч., стр. 53.

е отъ абсолютенъ жизненъ интересъ за нея, какъвто сравнително нѣма никака друга велика сила.

Значението на нашитѣ протоци е увеличено отъ обстоятелството, че тѣ представятъ часть отъ прословутия Източень въпросъ. Той се състои отъ сѣдбата на християнскитѣ народи въ европейскитѣ владения на турската държава и отъ протоцитѣ. Въ него бѣха вплетени интереситѣ на великитѣ сили и най-вече тѣзи на Русия, която освободи християнскитѣ народи. Съ туй първата часть на Източния въпросъ отпадна. Следъ Русия, интереситѣ на Англия сж много замѣсени въ Източния въпросъ и то въ връзка съ протоцитѣ. Англия не иска преминаването на Русия презъ тѣхъ, за да ѝ не пресѣче пътя въ Сръдиземно море за Индия и изобщо не иска силни конкуренти въ това море. Следъ това, бѣха замѣсени интереситѣ на Австро-Унгария и Германия зарадъ тѣхния Drang nach Osten. А днесъ, въ връзка съ сръдиземноморскитѣ интереси, и Италия не е безразлична къмъ Източния въпросъ. Трѣбва да се забележи, че великитѣ сили въ сжщностъ сж се интересували повече отъ сѣдбата на протоцитѣ, отколкото отъ тази на балканскитѣ народи. Нека добавимъ, че въ миналото и Франция е проявявала голѣмъ интересъ къмъ протоцитѣ. Такъвъ е билъ особено случаятъ по време на Наполеонъ, за когото завладяването на протоцитѣ отъ Русия значело завладяване на свѣта¹⁾.

Това е значението на нескончаемия въпросъ около протоцитѣ, за политикогеографското положение на Балканския полуостровъ, а, както ще видимъ, най-много за България.

Въ заключение относно връзката между Сръдиземно море и най-сръдиземнитѣ земи при Балканския полуостровъ трѣбва да се забележи, че тази връзка се засилва и че, както значението на геополитичното положение или свѣтовното политическо положение на Сръдиземно море, така и това на земитѣ отъ тритѣ материка въ източната му половина постоянно расте. Следъ откриването на Америка, наистина, важността и славата на сръдиземноморския свѣтъ затъмнѣ. Центърътъ на тежестта на свѣта се премѣсти въ Атлантическия океанъ. Но отъ миналия вѣкъ геополитичното значение на Сръдиземно море започна да се възвръща. За това действуваха редъ събития — най-напредъ освобождението на Североамериканскитѣ съединени щати и еманципацията на Америка начело съ монроевата доктрина — „Америка за американцитѣ“. Европейцитѣ трѣбваше да се обърнатъ за завоюване на колонии въ Сръдиземноморието, която възможность се улесняваше отъ разкапването на турската империя. Завоюването на колонии продължава до днешенъ день. Не ще съмнение, че прокопането на Суезкия каналъ въ 1869 г., чрезъ който се установиха прѣки връзки съ Индийски океанъ и Южна Азия, изигра голѣма

¹⁾ Рене Пинонъ, История на френския народъ, т. IX, стр. 426.

роля за подигане значението на Сръдиземно море. Значението на Сръдиземно море порастна и затуй, защото порастна значението на Италия следъ нейното обединение отъ сръдята на миналия вѣкъ. Най-после, за новия геополитиченъ възходъ на Сръдиземно море допринесе и обстоятелството, че, докато презъ сръднитѣ вѣкове и дори ново време най-голѣмитѣ народни движения и съобщения между Европа и Азия ставатъ въ Южна Русия презъ така наречената „врата на народитѣ“, между Уралскитѣ планини и Каспийско море, днесъ тази врата изгуби това си значение и макаръ че вече сж невъзможни народнитѣ движения, а — само преселения въ малѣкъ размѣръ, каквото бѣше това презъ 1922—1923 г. на гърци отъ Мала Азия въ Балканския полуостровъ и на турци въ обратна посока, то мирнитѣ съобщения между Европа и Азия и обратно ставатъ между Балканския полуостровъ и Предна Азия. Турцитѣ извършиха нашествието си на Балканския полуостровъ откъмъ Мала Азия и спрѣха движенията на мирновременнитѣ съобщения въ тази посока между Европа и Азия, освенъ за себе си. Едва следъ XVIII в., като се усили упадѣкътъ на турската империя, се подновиха тѣзи съобщения и политически прониквания, какъвто е случаятъ съ нѣмския *Drang nach Osten* и др. Правилно опредѣля проф. Хасингеръ, че географското положение или който и да е географски факторъ, се олихвява отъ човѣка. Завъртъ се колелото на живота на народитѣ по такъвъ начинъ, че Сръдиземно море отново добива първостепенно значение. Голѣмитѣ исторически събития се разхождатъ по най-важнитѣ географски мѣста. Историята се повтаря, макаръ и не въ едни и сѣщи форми.

Както се спомена, вѣроятно въ бждеще геополитичната роля на Сръдиземно море ще се засили въ връзка съ тихоокеанската проблема. При все това, не може да се смѣтне, че сравнително малкото Сръдиземно море, чиито земи не се отличаватъ и съ голѣми богатства, ще може да засѣнчи значението на голѣмитѣ океани — Атлантически или въ бждеще това на Тихия океанъ. Старата, римската слава на Сръдиземно море отлетѣ веднажъ за винаги; днесъ геополитичнитѣ фактори сж много и е невъзможно господството само на единъ. Но все пакъ сръдиземноморскитѣ проблеми си оставатъ едни отъ най-важнитѣ свѣтовни геополитични проблеми. Както въ миналата, така и въ днешната голѣми войни, главнитѣ събития се развиватъ въ Сръдна и Западна Европа, гдето сж главнитѣ сили на борещитѣ се противници, но не само тамъ сж главнитѣ имъ интереси; напр. Германия се бори за свободни морски пжтища, търговия и колонии, които не сж само въ Сръдна и Западна Европа, сѣщо е и съ Англия. Главнитѣ имъ интереси сж въ най-тѣсна връзка съ Сръдиземно море, съ сръдището на тритѣ материка, предимно съ Балкански полуостровъ. Ударътъ и неговото ехо постоянно размѣнятъ

мѣстата си между Сръдна и Западна Европа и Балканския полуостровъ. Затова той бива наричанъ „европейски барутенъ погребъ“, „политически вѣтропоказателъ“, „невралгиченъ пунктъ на общоевропейската политическа конюнктура“ и пр. Въ него пламна миналата голѣма война, която даде зародиша на днешната. На Балкански полуостровъ постоянно кипи крайно динамиченъ международенъ животъ.

Необходимо е по-нататкъ да се изтъкне обстоятелството, че, въ сравнение съ другитѣ земи на Източното Сръдиземноморие или Ориента, Балканскиятъ полуостровъ има най-важно геополитично положение. Споредъ проф. X. Хасингеръ едно отъ най-важитѣ мѣста въ политикогеографското отношение е голѣмиятъ кръстопжтъ при проходите въ Северна Сирия при Алепо. Тамъ се кръстосватъ пѣтищата отъ Мала Азия и Армения за Палестина—Египетъ съ сръдиземноморския воденъ пжтъ, който се продължава въ сухоземния пжтъ по долината на р. Ефратъ за Месопотамия и за Персийския заливъ. Тамъ, наблизу (въ Палестина), продължава проф. X. Хасингеръ, е и люлката на християнството¹⁾. Но не е трудно да се разбере, че това мѣсто е по-маловажно отъ Балканския полуостровъ, защото, съ изключение на Египетъ, чието стопанство се ръководи отъ англичани, той е най-плодородната и най-богатата земя измежду всички земи въ Източното Сръдиземноморие. Освенъ това, предимствата на Балканския полуостровъ се състоятъ главно въ обстоятелството, че той принадлежи на културна Европа, отгдето изхожда най-вече инициативата за движение презъ Източното Сръдиземноморие и че посокитѣ и пѣтищата презъ него за проникване къмъ югоизтокъ сж не по-маловажни.

Трѣбва да се забележи, че специално по-малкото значение на Мала Азия, макаръ че Турция владѣе протоцитѣ, се дължи на затвореностъта ѝ отъ високитѣ планински вериги, които се протакатъ въ нейната периферия.

Излишно е подробно да се изтъква, че поради централното и кръстопжтно географско положение на източнитѣ сръдиземноморски земи, въ които Балканскиятъ полуостровъ е главната област, тѣхното политическо значение е неизмѣримо. Тукъ сж станали голѣми народни и военни движения още отъ древно време, като тѣзи на траки, гърци, македонци и римляни. Презъ тѣзи земи е извършено пренасянето на източната култура въ Европа. Нужно ли е да се споменува за кръстоснитѣ походи, чийто главенъ обектъ сж били именно тѣзи земи! Презъ тѣхъ нахлуха турскитѣ народи въ Европа и презъ тѣхъ се оттеглиха. А колко народни движения и преселения, войни и размирия понесоха тѣзи земи въ връзка съ турската действителностъ! Въ най-ново време тѣ сж обектъ на импе-

¹⁾ Geographische Grundlagen der Geschichte. Freiburg 1931, стр. 51.

риалистически домогвания на всички европейски велики сили. Множество малки народи и държави, резултатъ на кръстопяжното положение и земеповърхната разпокъсаностъ на тия земи и на съперничеството на великитѣ сили, сж постоянно въ взаимни борби. Това сж земи съ постояненъ динамизъмъ и липса на спокойствие. Тукъ сж се създали нѣколко голѣми държави (империята на Ал. Велики, римската, византийската и турската империи), но не сж имали дълготраенъ животъ, при това не сж обгръщали всички тия земи.

Балканскиятъ полуостровъ и Сръдна Европа. Срещу-положно на земитѣ на Ориента, именно, северозападно отъ Балканския полуостровъ, се намира Сръдна Европа, геополитичното положение и роля на която не сж малко важни за последния. Както се спомена въ началото, на Балканския полуостровъ се срѣщатъ Ориента и Запада? Между Балканския полуостровъ и Сръдна Европа сж ставали много движения на народи и племена, сжщо преселвания на население, а днесъ — политически (империалистически) влияния.

Тритѣ южноевропейски полуострова отговарятъ на три части отъ туловището на Европа: Пиринейски — на Западна Европа, Апенински — на Сръдна Европа и Балкански — на Източна Европа (Руската земя). Но Балканскиятъ полуостровъ е много тѣсно свързанъ и съ Сръдна Европа. Дори връзката въ случая е обширна и природно по-естествена, отколкото между Апенинския полуостровъ и Сръдна Европа. Пиринейскиятъ полуостровъ е свързанъ съ Западна Европа при Пиринейтѣ по права въздушна линия 450 км. Апенинскиятъ — съ Сръдна Европа при Алпитѣ — 500 км., а Балканскиятъ полуостровъ — съ Сръдна Европа отъ Триестъ до устието на Дунавъ при Сулина — 1200 км. Нищо чудно въ това, че Сръдна Европа е непосредно свързана и съ Балканския полуостровъ, защото тя, като междинна европейска земя, е сжщо така свързана и съ: Западна, Източна и Северна Европа.

Трѣбва да се забележи, че за дългата връзка между Сръдна Европа и Балканския полуостровъ е отъ значенне обстоятелството, че Румъния, взета строго географски, принадлежи къмъ Сръдна Европа. У насъ неправилно се смѣта отъ нѣкои, дори и следното: че тя поне политически принадлежала къмъ Балканския полуостровъ. По-нататкъ, трѣбва да се забележи и това, че точно границата между Балканския полуостровъ и Сръдна Европа върви по Дунавъ, Сава чакъ до Триестъ, по който начинъ и полуостровъ Истрия се числи къмъ Балканския полуостровъ, което е противно на старото схващане, че още преди Загребъ отъ Сава границата се отклонява по притока ѝ Кулпа и споменатиятъ полуостровъ остава извънъ предѣлитѣ на Балканския полуостровъ.

Щомъ Румъния се вземе за сръдноевропейска държава, непосредна връзка между Балканския полуостровъ и Източна

Европа нѣма, а само посрѣдна: чрезъ Румѣния по суша и чрезъ Черно море по вода.

Но тѣсната връзка между Балканския полуостровъ и Срѣдна Европа не се дължи толкова на нейната дължина, колкото на морфоложкия ѝ характеръ. Докато връзките (Алпитъ и Пиренеитъ) на другитъ два южноевропейски полуострови съ Срѣдна и Западна Европа сж по-скоро прегради, между Балканския полуостровъ и Срѣдна Европа сж обширнитъ низини на Дунавъ и Сава, а тѣ само улесняватъ съобщенията. Тукъ отъ особена важностъ е самата р. Дунавъ, която, като голѣмъ воденъ пжтъ, още повече развива всички съобщения между нашитъ области. А проектираниятъ каналъ Дунавъ — Майнъ ще свърже Балканския полуостровъ чрезъ Рейнъ дори съ Северно Нѣмско море.

Явно е отъ изложеното, че Балканскитъ полуостровъ природно е напълно отворенъ къмъ Срѣдна Европа. И безъ да се омаловажава връзката му съ Ориента, може да се каже, че тя, като повече морска връзка, която въ военно време може да се прекъсне, е по-несигурна, отколкото тази съ Срѣдна Европа, която е сухоземна и рѣчна. Като разглеждаме природната прилика между Балканския полуостровъ и Срѣдна Европа, нека споменемъ за геотектонското и геоморфоложкото единство между тѣхъ. Алпитъ и Карпатитъ съ масивнитъ планински части помежду имъ преминаватъ въ нашия полуостровъ: Алпитъ въ динароалбаногръцкитъ планини, а Карпатитъ и Трансилванскитъ Алпи въ Стара-планина. Въ надлъжнитъ долини между тѣхъ следватъ главнитъ пжтища на нашитъ две области, които въ западна и северозап. посока стигатъ Западна Европа и Атлантически океанъ. Тази по-далечна връзка на нашия полуостровъ се обуславя и отъ известни метеорологични явления. Южнитъ части на Балканския полуостровъ иматъ срѣдиземноморски климатъ но севернитъ и срѣднитъ му части — срѣдноевропейски, който е подъ влиянието на вѣтроветъ и валежитъ отъ атлантическия океанъ. Въ България господствуватъ северозападни (атлантически) вѣтрове и валежи. После, нека споменемъ, че между Срѣдна Европа и Балканския полуостровъ има и фитогеографска връзка: отъ Карпатитъ сж преминали растителни видове въ Стара-планина¹⁾.

Главниятъ сухоземенъ пжтъ отъ Срѣдна Европа за Балканския полуостровъ е прочутиятъ диагоналенъ пжтъ, който иде отъ Виена — сърдцето на Срѣдна Европа, навлиза въ полуострова при главната му врата Бѣлградъ и продължава презъ Нишъ, София, Пловдивъ, Одринъ за Цариградъ. Въ северозападна посока той продължава въ За-

¹⁾ Karel Domin, O geobotanickém významu Karpat se zřetelem k horám Balkánu. Сб. IV конг. на слав. геогр. и етногр. въ София 1936 г. Стр. 129—131.

падна Европа до Лондонъ, а въ югоизточна—въ Предна Азия гони Багдатъ. Той е изобщо най-стариятъ и най-важниятъ пжтъ между Европа и Ориента. Разбира се, той е по-важенъ и отъ дунавския пжтъ. Днесъ българската външна търговия по сухоzemния пжтъ, която се регистрира на драгоманската и софийската митници е 41·3 %, тази по Дунава само 15·6 %. Диагоналниятъ пжтъ е не по-малко важенъ за съобщенията между Европа, Предна Азия (Багдатъ — Персийски заливъ) и Южна Азия, отколкото сръдиземноморския пжтъ презъ Суезкия каналъ. Известно е, че той датува още отъ римско време, когато дунавскиятъ пжтъ е ималъ само локално значение. Още отъ тогава диагоналниятъ пжтъ непрестанно работи съ неотслабващо значение, макаръ активността на движението по него въ всички времена да не е въ една посока, напр.: въ началото на турското владичество движенията сж били повече съ посока отъ Мала Азия и Балканския полуостровъ къмъ Виена, а презъ втората половина на това владичество — въ обратна посока, което продължава до сегашно време. Днесъ този пжтъ отъ Лондонъ до Багдатъ е главниятъ международенъ пжтъ отъ Европа за Азия, който се състои, освенъ отъ шосе, и отъ желъзница.

Диагоналниятъ пжтъ има редъ разклонения: 1) отъ Българградъ по долината на р. Сава за Северна Италия, 2) отъ Нишъ по долинитѣ на Морава и Вардаръ за Солунъ, 3) отъ София по долината на Струма за Бъло море и 4) отъ Одринъ по долината на Марица за Деде-Агачъ. Второто, третото и четвъртото, като меридианни пжтища въ полуострова, могатъ да се считатъ продължения на пжтищата, които идатъ не само отъ Сръдна Европа, но и отъ Източна Европа. Второто е продължение на пжтя по долината на Тимокъ, а третото и четвъртото сж продължения на пжтищата отъ Полша и Русия презъ Румъния.

Дунавскиятъ воденъ пжтъ не е най-голъмиятъ такъвъ въ Европа. Годишниятъ трафикъ на Рейнъ достига до 50—60 милиона тона, а този на Дунавъ е само 8 милиона. Известна е причината за това: Дунавъ минава презъ повече земеделски страни, съ сравнително по-рѣдко население, и се влива въ полузатвореното Черно море. При това, Дунавъ има и другъ недостатъкъ: порѣчието му се състои отъ редъ котловини, като преминаването отъ една въ друга става презъ тѣсни проломи, въ които мъчно се прокарватъ сухоземни пжтища (шосета и желъзопжтни линии); най-тѣсенъ е Казанскиятъ проходъ — Желъзнитѣ врата, презъ който не минава никакъвъ сухоземенъ пжтъ. Познато е колко много сухоземнитѣ и воднитѣ пжтища по една рѣка си взаимно услужватъ. Но голъмото значение на Дунавъ се състои въ обстоятелството, че той има привилегията единственъ да тече въ западно-източна посока и предлага голъмъ и сигуренъ воденъ

пътъ за връзка между Сръдна Европа и Балканския полуостровъ. Значението му би било по-голъмо, ако се вливаше въ Черно море по-близо до протоцитъ.

Движението по Дунавъ и неговото значение се увеличава отъ миналия вѣкъ насамъ, когато се въведе параходството и когато се улесни корабоплаването съ регулирането на Сулинския ржавъ (Морскиятъ Дунавъ), съгласно решението на Парижката конференция следъ Кримската война, и съ регулирането на Желѣзнитъ врата, съгласно решението на Берлинския конгресъ.

Не само по дунавския воденъ пътъ, но и по Диагоналния и останалитъ пѣтица движението и съобщението между Балканския полуостровъ и Сръдна Европа се усили отъ началото на миналия вѣкъ. По-напредъ ставаха главно военни движения между сръдноевропейскитъ държави и Турция и нѣкои мирновременни общувания, каквото бѣше идването въ полуострова на саксонски и други рудари. Отъ XIX в. започна освобождението на балканскитъ народи отъ турското иго. Тогава нашиятъ полуостровъ се отвори напълно за сръдноевр. и западноевропейското културно и политическо влияние. Отъ тогава балканскитъ народи все повече се приближаватъ и свързватъ съ Сръдна Европа, като бѣгатъ и се отдалечаватъ отъ Ориента. XIX вѣкъ бѣше вѣкъ на възраждането на балканскитъ народи и много естествено, че тѣ, поставени между два културни и политически центъра: ориенталски — огнище на робство и невежество, и сръдноевропейски — огнище на висока култура и свобода, се свързаха съ последния. Балканскитъ народи скъсахъ съ Ориента и културнитъ и стопанскитъ връзки, както и днешнитъ имъ търговски отношения съ него сж незначителни. Самитъ сръдноевропейски държави имаха интересъ отъ тѣзи нови отношения съ Балканския полуостровъ, нова за тѣхъ област на просперитетъ, защото въ западна посока срещу по-силнитъ и консолидирани въ стопанско и политическо отношение западноевропейски държави тѣхниятъ пътъ на развитие е билъ затворенъ. Германия бѣше затворена въ Северно море отъ Англия. Така, сръдноевропейскитъ държави се отправиха къмъ югоизтокъ, посока означена и отъ р. Дунавъ. Тѣсната географска връзка между Сръдна Европа и Балканския полуостровъ улесни бивша Австро-Унгария да владѣе дори земи отъ Балкански полуостровъ — Хърватско, Босна и Херцеговина, а днешна Югославия — да се разпростре въ сръдноевропейскитъ земи северно отъ Сава и Дунавъ. На близостта и различната стопанска структура между Сръдна Европа и Балканския полуостровъ се дължатъ днешнитъ толкова тѣсни културностопански отношения между тѣхъ.

Когато се разгледа политическото въздействие и неговото развитие на Сръдна Европа върху Балканския полуостровъ, трѣбва да се има предвидъ самото нейно географско поло-

жение. Както показва името ѝ, тя е най-преходната областъ въ самата Европа, но особено тя е такава между Западна или Атлантическа Европа и Източна или Континентална Европа¹⁾. Поради това нейно географско положение и разкъсаностъ на множество равнини и планински области, тя представя мозайка отъ земи, народи и държави. Такъвъ характеръ има главно източната ѝ частъ, гдето се срѣща нѣмскиятъ съ славянския и унгарския елементи. Тази частъ съставяше бившата Австро-Унгарска империя, която, споредъ положението си спрямо Балканския полуостровъ, поне първоначално, играеше по-голъма роля въ неговия животъ, отколкото Германия. Въ северозападната частъ на Срѣдна Европа, като по-цѣлостна областъ въ всѣко географско отношение, се създаде Германската империя, която се отличи съ по-голъма политическа стабилностъ. Считайки, че нейното съществуване и развитие зависи повече отъ отношенията ѝ съ Западна и Източна Европа, разбира се, и отъ тѣзи съ Австро Унгария, на първо време тя се дезинтересираше отъ Балканския полуостровъ. Затова Бисмаркъ бѣше казалъ, че „Балканътъ не струва нито единъ кокалъ на единъ померански гренадиеръ“²⁾, съ което той много подцени Балканския полуостровъ.

Но все пакъ възъ основа на кръстопжтното си географско положение, Германия промѣни политиката си спрямо Балканския полуостровъ, отправи погледитѣ си къмъ него и презъ него за Багдаты, гдето да уязви най-голъмия си противникъ Англия. Балк. полуостровъ ѝ трѣбва и за пжтъ къмъ Азия и за сурови материали. Следъ разпадането на Австро-Унгария и пълното надмощие на Германия въ Срѣдна Европа въ най-последно време, нейнитѣ стремежи къмъ Балканския полуостровъ сж напълно ясно очертани. Днесъ Балканскиятъ полуостровъ е въ жизненото пространство на Германия.

Балканскиятъ полуостровъ и Западна Европа. Балканскиятъ полуостровъ е сравнително най-далече отъ Западна Европа, затова движения на народи и разселвания на населения между тѣхъ не сж ставали. Но политическитѣ или империалистичнитѣ домогвания на западноевропейскитѣ държави (Англия и Франция) върху Балк. полуостровъ сж били най-интензивни. Спомена се вече за връзкитѣ между геометричния центъръ на сушевого полукълбо и най-срѣдиземната суша. Тѣзи връзки се провеждатъ по диагоналния пжтъ. Но Западна или Атлантическа Европа, особено Англия, която поне до сега държи свѣтовното морско господство, за стопански и политически домогвания си служи чрезъ морскитѣ пжтища — по отношение на Балканския полуостровъ съ срѣдиземноморския

¹⁾ H. Hassinger, Die Tschechoslowakei. Wien 1925, стр. 32.

²⁾ H. E. V. Lindener—Wildau, Der Kampf um die Vorherrschaft auf dem Balkan. Zeits. f. geopol., J. 4 (1927), H. 5, S. 367 и 369.

път. Изтъкнахме, че Източният въпрос, специално въпросът за протоцитъ, е, преди всичко, въпрос на борба между Русия и Англия. До днешната голъма война главно Англия и Франция се разпореждаха съ сждбинитъ на Балканския полуостровъ. Така бѣше въ Парижката конференция следъ Кримската война, на Берлинския конгресъ и въ Парижъ 1919 г. Другояче не можеше да бжде, Англия и Франция бѣха най-силнитъ европейски държави. Германия бѣше сравнително слаба; освенъ това, видѣхме, тя не се интересувахе отъ проблемитъ на нашия полуостровъ. А Австро-Унгария, макаръ най-близо до полуострова, като дори владѣше негови части (Хърватско, Далмация и др.), бѣше сравнително много слаба, за да мѣри влиянието си съ това на Англия и Франция. Въ културно, социално и политическо отношение на Балканския полуостровъ господствуваха френски и английски идеи, особено идеитъ на френската революция. Повечето отъ първитъ български юристи, лѣкари, инженери, учители и др. бѣха добили висшето си образование въ Франция. Единъ характеренъ фактъ за силното френско културно влияние въ България е този, че въ изучаването на чужди езици, френскиятъ държи първенство.

Едва отъ началото на този вѣкъ, когато Германия застана начело на *Drang nach Osten*, когато Турция, а презъ миналата голъма война, и България тръгнаха политически съ Германия. Западноевропейското политическо влияние върху полуострова почна да отслабва. Следъ поражението на Германия въ миналата голъма война, то се засили отново, но сега отслабна и то катастрофално много.

Докато първоначално западноевропейското политическо (империалистично) влияние върху нашия полуостровъ срѣщаше като главенъ свой съперникъ руското влияние, следъ това срѣща като такова и германското, а напоследъкъ и италианското влияние.

Балканскиятъ полуостровъ и Апенински полуостровъ (Италия). Отъ къмъ западъ, наредъ съ Срѣдна Европа, най-близкъ геополитиченъ центъръ до Балканския полуостровъ е Апенинскиятъ полуостровъ или Италия. Между тѣхъ съществува прѣка сухоземна връзка при Триестъ и полуостровъ Истрия и непрѣка — Адриатическо, Йонийско и Срѣдиземно морета. Общуванията (движения на племена и народи, разселване на населеня и политически завладявания и домогвания) между тѣхъ датуватъ още отъ древно време, когато първоначално гърцитъ отъ нашия полуостровъ по пътя на пренасяне на културата отъ югоизтокъ къмъ северозападъ, сж се преселвали въ Италия и сж ѝ влияли културно и политически. Но отъ римско време до днесъ, съ промѣнчива сила, съществува обратно въздействие. Древниятъ Римъ най-вече чрезъ Балканския полуостровъ се наложи на източносрѣди-

земноморскитѣ земи. Презъ срѣднитѣ и нови вѣкове италиански републики сж имали владения на Балканския полуостровъ.

Главниятъ пѣтъ за проникване на римлянитѣ въ Балканския полуостровъ е билъ така наречения *Via Egnatia*, който започва отъ Драчъ и минава презъ Елбасанъ, Битоля за Солунъ, отгдето за Цариградъ се разклонява на: сухоземенъ презъ Съръ, Драма, Гюмюрджина, Деде-Агачъ, и воденъ презъ Дарданелитѣ. Той не е изгубилъ и днесъ значение, за което най-красноречиво доказателство е заемането на Албания отъ Италия. Разбира се, Италия действува едновременно и отъ къмъ северо-западъ — чрезъ завладяването на полуостровъ Истрия и гр. Фиуме, което стана въ края на миналата голѣма война.

Както се спомена вече, въздействиата на днешна Италия върху Балканския полуостровъ сж най-ново явление. Тѣ се обуславятъ: 1) отъ изчезването на Австро-Унгария, чието влияние се замѣсти отъ италианското и 2) отъ липсата на възможность да се завладяватъ другаде колонии, освенъ въ пустинни области, а италианцитѣ не искатъ да бждатъ колекционери на пустини. Докато Германия, въпрѣки силното си влияние върху Балканския полуостровъ, нѣма владения въ него, Италия има такива, затова, освенъ че ги има сжщо за свое жизнено пространство, счита се и за балканска държава.

Балканскитѣ полуостровъ и Източна Европа (Русия). Както се спомена по-напредъ, Източна Европа или Русия нѣма непосредна граница съ Балканския полуостровъ. Но връзката между тѣхъ не е по-слаба, отколкото тази между Срѣдна Европа и Балканския полуостровъ. Ако и сухоземната връзка да е посрѣдна, чрезъ Румѣния, тя не е трудна. Тукъ никакви планини не прѣчатъ за движението отъ северъ къмъ югъ. Влашката низина е продължение на южнорускитѣ степи. Румѣния е типична преходна земя между Срѣдна Европа, Руската земя и Балканския полуостровъ. Последниятъ въ източната си часть е напълно отворенъ за движенията откъмъ северъ. Българската Дунавска равнина е служила, казва проф. Маулъ¹⁾, като *Vorhof* (преденъ дворъ) на всички племена и народи, които сж нахлували въ Балканския полуостровъ при тѣхното раселване въ Южна и Срѣдна Европа — преденъ дворъ на всички исторически движения въ нашия полуостровъ. Дунавъ, ако и да е тукъ съ долното си течение, никога не е прѣчилъ за движенията. Руситѣ въ своитѣ многобройни войни съ турцитѣ сж го минавали 56 пѣти. Както се изтъкна вече, сухоземнитѣ пѣтища между Русия и Балканския полуостровъ сж меридианни, напрѣчни на Дунава. Тѣ сж свързани и съ пѣтищата отъ Полша и Балтѣско море.

Воднитѣ пѣтища между Русия и Балканския полуостровъ сж единъ морски — по Черно море, и единъ рѣченъ — по Ду-

¹⁾ Länderkunde von Südeuropa. Leipzig und Wien 1929, стр. 464.

навъ. Най-оживенитъ вътрешни черноморски съобщения стават между Русия и балканскитъ земи и ако нѣкога временно сж отслабвали, то е било по политически причини. Голѣмиятъ рѣченъ дунавски пѣть представлява продължение на черноморскитъ пѣтица въ вътрешността на материка между Сръдна Европа и Балканския полуостровъ. Разбира се, той е продължение преди всичко на рускитъ морски пѣтица за стопански и политически въздействия.

Движенията и политическитъ стремежи по изтъкнатитъ посоки и пѣтица между Балканския полуостровъ и Източна Европа се отличаватъ съ вѣковно постоянство и трайност. Тѣ изглеждатъ най-естествени. Това се дължи не само на близостта на обектитъ, но и на другъ много важенъ фактъ. Тѣзи движения могатъ да бждатъ схванати като вътрешни движения въ една политикогеографска областъ. Въ Европа се различаватъ три цѣлостни съ разпространение отъ северъ къмъ югъ политикогеографски области: източноевропейска съ Балканския полуостровъ, сръдноевропейска съ Апенинския полуостровъ и западноевропейска съ Пиренейския полуостровъ. Северна Европа (скандинавскитъ страни) се раздѣля на две части въ това отношение: Норвегия къмъ Западна Европа, а Швеция — къмъ Сръдна Европа. Този политикогеографски дѣлежъ отговаря преди всичко на географското положение на областитъ: именно, източноевропейската е свързана съ Азия и е най-далече отъ океана, западната до океана е най-морската областъ, а сръдноевропейската е преходна между тѣхъ. Но тѣзи три политикогеографски европейски области се различаватъ и по земеповърхни форми, климатъ, население, стопанство и политически движения. Източноевропейската е най-равна, съ най-континенталенъ климатъ; тя е славянска и най-земедѣлска Европа. Отъ северното Бѣло море при Арахангелскъ до южното Бѣло море при Солунъ живѣятъ славяни. Никая друга народностна група въ Европа нѣма таково голѣмо разпространение. Въ нея нагонътъ за движение къмъ благодатния югъ е най-силенъ. Той е изразъ на търсене на по-топли и по-плодородни земи и на по-топли и отворени морета.

Поради съседството на Азия, презъ „вратата на народитъ“ и по пѣтя Мала Азия — Балкански полуостровъ, азиатскитъ народи при движенията си за Европа въ сръднитъ вѣкове минавали презъ източноевропейската областъ. И трѣбва да се забележи, че тѣзи отъ тѣхъ, които сж минавали презъ южнорускитъ степи, се отправяли най-напредъ къмъ югъ за Балканския полуостровъ по посоченитъ по-горе пѣтица между Русия и нашия полуостровъ, за да изпитатъ сладостта на богатствата на Византия и следъ това се отправяли въ други посоки. Балканскиятъ полуостровъ е билъ, както споменахме, преденъ дворъ или централно разпредѣлително мѣсто на на-

роднитѣ движения между Азия и Европа. На тѣзи движения отъ Русия къмъ нашия полуостровъ се дължи и основаването на българската държава отъ Аспаруха. По сжщитѣ пѣтица, но по обратна посока, въ турско време много българско население бѣгаше да търси спасение, по който начинъ то стигна Бесарабия и Южна Русия. Трѣбва да се забележи, че презъ XIX в. славянскитѣ Балкански полуостровъ за своето национално и политическо възраждане и освобождение се бѣше приобцилъ повече къмъ родствена Русия, отколкото къмъ сръдневропейскитѣ държави. Отъ северъ, по сжщитѣ пѣтица дойде и Освобождението на България.

Тѣзи движения между Русия и Балканския полуостровъ улесниха вѣковния стремежъ на първата за достигане южни, топли и отворени морета презъ протоцитѣ — Босфора и Дарданелитѣ, който изложихме на стр. 144.

Отъ изложеното върху политикогеографското или геополитично положение на Балканския полуостровъ, въ чиито рамки е поставена България, е явно, колко то е въ тѣсна зависимостъ отъ околнитѣ политикогеографски области. Балканскитѣ въпросъ, който се състои преди всичко въ политикогеографското положение на полуострова, е най-тѣсно свързанъ съ политикогеографскитѣ въпроси на почти цѣла Европа: сръдиземноморски, източенъ, сръдневропейски (дунавски), апенински (италиански), западноевропейски и източноевропейски. Само съ Северна Европа Балканскитѣ полуостровъ нѣма политикогеографски връзки. Освенъ това, Балканскитѣ въпросъ е тѣсно свързанъ съ предноазиатскитѣ въпросъ. При това, явно е, че отношенията между всички тия въпроси сж сложни и се кръстосватъ на Балканския полуостровъ, главно въ протоцитѣ. Тамъ се пресичатъ тѣхнитѣ посоки и пѣтица на проявление.

Трѣбва да се подчертае, че Балканскитѣ полуостровъ е цененъ най-напредъ като кръстопжтъ. Като повече планинска земя, природнитѣ му богатства не сж голѣми и играятъ второстепенно значение за неговото политикогеографско положение. Сръдна и Западна Европа сж голѣми кръстопжтища, гдето се срѣщатъ главнитѣ интереси на великитѣ сили, но отличieto на балканския кръстопжтъ се състои въ това, че на него се срѣщатъ повече съперници. Освенъ това, както се изтъкна, той е частъ отъ най-сръдиземната суша — суша между три материка. Ето защо спокойно може да се приеме, че Балканскитѣ полуостровъ е най-крѣстопжтната и най-преходната земя въ свѣта. Затова нѣма нищо чудно въ това, че той бива взиманъ за най-невралгиченъ политически пунктъ въ Европа, за политически вѣтропоказателъ, за барутенъ погребъ на Европа и пр., изобщо — земя съ крайно динамиченъ политически животъ.

Днесъ, наистина, движения на народи сж невъзможни, но преселвания на населения (части отъ народи) ставатъ още на нашия полуостровъ. А политическиятъ (империалистичниятъ) догмания постоянно се засилватъ, защото великитъ сили се увеличиха по брой и защото тѣхнитъ стремежи къмъ жизнени пространства ставатъ по-активни. Разбира се, временно, тия стремежи на нѣкои велики сили отслабватъ, какъвто бѣше случаятъ съ руското влияние следъ Кримската война; такъвто бѣше случаятъ и съ руското и германското влияния следъ миналата голѣма война, които се засилиха сега извънредно много, а се появя и италианското влияние.

Политикогеографското положение на Балканския полуостровъ е крайно слабо; то носи много опасности и изненади на неговитъ народи и държави. Наредъ съ други политикогеографски причини, за които ще стане дума по-нататъкъ, то опредѣля на полуострова едно зависимо, подчинено политическо положение. Политикогеографското (геополитичното) положение на Балканския полуостровъ му създава редъ сложни политически задачи, за разрешението на които той не разполага съ необходимитъ сръдства. Никои други европейски народи не сж прекарвали толкова дълго робство, колкото балканскитъ. Другъ важенъ резултатъ на това състояние е, че Балканскитъ полуостровъ изцѣло никога не е образувалъ една държава, създадена отъ мѣстенъ народъ, отъ мѣстни сили. А само два пѣти е съставялъ една държава, но чрезъ завоевание отъ външни народи: въ римско време отъ I—V вѣкъ сл. Хр. и турската империя отъ XV — XVIII вѣкъ.

Непосрѣдно географско положение на България

Следъ гореизложеното върху политикогеографското положение на Балканския полуостровъ, не е трудно да се схване лесно и правилно това положение на България. Задачата ни е разрешена дори повече отъ 50%. Факторитъ, които обуславятъ политикогеографското положение на полуострова ни, сж почти сжщитъ, които обуславятъ и това на България. Въпросътъ е, каква е разликата въ това отношение между България и другитъ балкански държави. Разбира се, тукъ се касае и за отношенията между България и нейнитъ съседи, въ които отношения се състои политикогеографското ѝ положение въ тѣсенъ смисълъ.

Въ сравнение съ другитъ Балкански държави, както се спомена, България сподѣля най-вече особеноститъ на географското положение на Балканския полуостровъ, именно, както неговитъ предимства така и недостатъцитъ му. Тя е и най-междинната, най-преходната му областъ. Наистина, тя заема малко пространство—103,146 кв. клм., което съставя

едва $\frac{1}{5}$ отъ пространството на полуострова, но това не отслабва значението на нейното географско положение.

Българската държава се е зародила въ североизточния жгълъ на Балканския полуостровъ и, изхождайки оттамъ, тя се е развила въ южна, югозападна и западна посока. По този начинъ днесъ тя заема североизточната частъ на полуострова безъ Добруджа, но съ малка частъ отъ централната му областъ.

Балканскиятъ полуостровъ се състои отъ северна широка трапезовидна (славянска) частъ и южна (Гърция) трижгълна, която е най-полуостровната му частъ. Северната, трапезовидната частъ може да се раздѣли отъ линията Морава—Вардаръ на два дѣла: западенъ и източенъ. България заема по-голѣмата частъ отъ източния дѣлъ, който е по-малкъ отъ западния, но най-важенъ, въ сравнение съ западния дѣлъ и южната трижгълна частъ на Балканския полуостровъ, за движенията и съобщенията презъ и въ полуострова, въ които се проявява сжщността на географското му положение.

Предимството на източния дѣлъ относно географското положение се състои най-напредъ въ това, че той се огражда отъ долното течение на р. Дунавъ и тритѣ морета: Черно, Мраморно и Бѣло, между които сж толкова важнитѣ протоци — Босфорътъ и Дарданелитѣ. Изобщо този дѣлъ е повече морски и по-отворенъ за движения и съобщения, отколкото западниятъ, които се огражда отъ Сава и срѣдното течение на Дунавъ, Адриатическо море и може да се каже, че само при Солунъ се досега отъ Бѣло море. Не ще съмнение, че това положение на източния дѣлъ на Балканския полуостровъ между голѣмата рѣка, тритѣ морета и притоцитѣ е много важно полуостровно положение, съ голѣмо политическо значение. Полуостровното положение между две или повече морета, което се нарича междинно морско, каквото е това на Франция и Пиренейски полуостровъ между Атлантически океанъ и Срѣдиземно море, се цени винаги повече, отколкото полуостровното положение въ едно море. България владѣе значителни части отъ брѣговетѣ на Дунавъ и Черно море, но, за съжаление, е изтикана отъ бѣломорския брѣгъ до гребена на близкитѣ Югоизточни Родопи.

Друга отличителна черта на географското положение на източния дѣлъ на Балканския полуостровъ, която повишава неговото геополитично значение, е че той се намира най-близу до повечето отъ съседнитѣ на полуострова геополитични области: Мала Азия, други източносрѣдиземноморски земи, Русия и Срѣдна Европа. Западниятъ дѣлъ е по-тѣсно свързанъ само съ Италия и Срѣдна Европа. Но връзката и на източния съ Срѣдна Европа чрезъ Дунавъ и Румъния не е слаба. Най-голѣмото значение на източния дѣлъ се състои въ това, че чрезъ него става връзката съ Мала Азия при най-важното

мѣсто на полуострова — протоцитѣ. България е задземието на протоцитѣ. Презъ нея минаватъ главнитѣ пѣтища къмъ тѣхъ.

Не по-малко отличителна черта на източния дѣлъ на Балканския полуостровъ или България за движенията и съобщенията е, че той е най-низката и най-отворената частъ на полуострова, при това съ земеповръхни форми (планини, долини и равнини), които сравнително най-малко затрудняватъ преминаването презъ него. Западниятъ и южниятъ дѣлове на Балканския полуостровъ сж много по-планински и по-затворени, отколкото България, въ която се намира, както най-голѣмата равнина (Дунавската), така и най-голѣмата низина (Тракийската) въ полуострова. Дунавската равнина е отворена за движенията откъмъ северъ и затова, както се каза по-напредъ, тя е представяла предверие на всички племена и народи, които сж нахлували отъ тази посока, а Тракийската (Маричината) низина такова за движенията и съобщенията откъмъ югоизтокъ — Предна Азия. Докато гѣститѣ вериги на Динарскитѣ планини, които се простиратъ успоредно на адриатическия брѣгъ, представятъ голѣма прѣчка за движенията и съобщенията между западния дѣлъ на полуострова и Адриатическо море, Старопланина се простира дискордантно (напрѣчно) на черноморския брѣгъ и не прѣчи на съобщенията между Черно море и вжтрешността на полуострова. Но Стара-планина съ проломитѣ и низкитѣ си проходи не се явява голѣма прѣчка и за движенията отъ северъ къмъ югъ и обратно. Родопитѣ и планинитѣ, които се продължаватъ на западъ отъ тѣхъ — Рила, Пиринъ, Осоговска и др., макаръ и успоредни на Бѣломорския брѣгъ, не прѣчатъ на съобщенията съ Бѣло море, защото не сж близу до брѣга; освенъ това, тѣзи планини иматъ нѣколко рѣчни проломи (Маричинъ, Местинъ, Струмски), по които минаватъ удобно важни пѣтища. Стара-планина, планинитѣ отъ Родопския масивъ и равнинитѣ и долинитѣ между тѣхъ съ своето разпростиране отъ северозападъ къмъ югоизтокъ само улесняватъ най-важнитѣ движения въ полуострова. Известно е, че тази разлика, този дуализъмъ, въ географското положение и устройство между Изтока и Запада на Балканския полуостровъ се е отразила върху населението, културата и цѣлокупния имъ животъ. Населението на източния дѣлъ, презъ който сж станали главнитѣ народни движения и разселвания, бѣше етнически по-разнообразно и притежава по-разнородна култура. То е и съ по-богата култура, защото природата на този дѣлъ е по-богата. Отбеляза се, че значението на Балканския полуостровъ не се състои толкова въ природнитѣ му богатства, колкото въ кръстопѣжното му положение, но източниятъ дѣлъ, съ обширнитѣ и плодороднитѣ си равнини, е привличалъ и съ богатствата си.

Отъ изложеното е ясно, че въ източния дѣлъ на Балканския полуостровъ, именно въ България, се намиратъ главнитѣ посоки на движение и пѣтища между полуострова и околнитѣ му земи. Затова България, ако и да заема незначителна частъ отъ централната областъ на полуострова, която нѣкои наричатъ Мизийско плато, се явява съ най-преходно географско положение, което се е отразило върху нейното политикогеографско развитие. Трѣбва да се забележи, че отъ миналото е останало едно заблуждение, какво Мизийското плато, като централно плато, било най-важна областъ за политическо господство и въздействиe на полуострова. Въ последния, гдето се кръстосватъ всевъзможни външни политически влияния, гдето най-важнитѣ области не принадлежатъ къмъ централната областъ, презъ която не минава най-важниятъ пѣтъ, гдето съществува голѣмо природно разнообразие и разпокъсаностъ и гдето изобщо липсва пълна природна и политическа хомогенностъ, централната областъ не играе голѣма политическа роля. Но нека видимъ конкретно кои посоки на движения и пѣтища въ България изпъкватъ като най-важни въ Балканския полуостровъ?

Въ Балканския полуостровъ, както видѣхме въ прегледа на политикогеографското му положение, има главно три вида посоки на движения и пѣтища: паралелни, меридианни и диагонални. Паралелнитѣ, които иматъ посока отъ западъ къмъ изтокъ, сж дунавскиятъ и Via Egnatia. Меридианнитѣ пѣтища, които сж обусловени отъ нагона къмъ югъ, сж: 1) Мораво-Вардарски, 2) Искърско-Струмски, 3) Янтра—Марица — Деде-Агачъ, 4) Черноморски по сухо и 5) Черноморски по вода за Цариградъ. Диагоналенъ е само единъ — Бѣлградъ—Нишъ—София—Пловдивъ—Одринъ—Цариградъ и обратно. Спомена се, че нѣкои отъ меридианнитѣ пѣтища могатъ да се взематъ за разклонения на диагоналния,

Важността на пѣтищата зависи преди всичко отъ значението на обектитѣ, които тѣ свързватъ. Както вече се изтъкна, най-важното мѣсто на Балканския полуостровъ сж протоцитѣ, главно Босфорътъ съ Цариградъ, затова въ него се събиратъ вѣтрилообразно повечето пѣтища на полуострова. Безъ съмнение, отъ тѣхъ най-важенъ се явява диагоналниятъ, който се намира въ срѣдата на вѣтрилообразното разпредѣление на пѣтищата. По най-късо разстояние той свързва Срѣдна и Западна Европа съ Предна Азия и изпълнява функция, както на меридианнитѣ, така и на паралелнитѣ пѣтища. Като най-важенъ пѣтъ той носи още името „главенъ пѣтъ“. Известно е, че той е най-старъ, още отъ времето на римлянитѣ, показанъ отъ историята. Но той е показанъ и отъ природата, именно неговата посока съответствува съ главната посока на разпространение на планини, долини и полета въ полуострова, която е

северозападно-югоизточна посока. Той минава на значителна дължина през България.

Отъ 20 – 30 години насамъ, следъ като сърбитѣ станаха господари на Македония, сърбскитѣ и нѣкои френски географи ¹⁾ отричатъ първостепенното значение на Диагоналния пѣть и приематъ за по-важенъ отъ него отклонението му отъ Нишъ по Морава Вардаръ за Солунъ. Тѣ изтъкватъ, че последниятъ минава презъ срѣдата на полуострова; при това, той билъ по-удобенъ, защото пресичалъ незначителна седловина — Прешовската — между Морава и Вардаръ, която е висока само 458 м., когато Диагоналниятъ пѣть пресичалъ по-високи седловини — Драгоманската 725 м. и Вакарелската 820 м. Но Моравовардарскиятъ свързва Солунъ, отъ който, макаръ че има второ вѣтрилообразно разпредѣление на пѣтища, е по-малкъ обектъ, отколкото протоцитѣ съ Цариградъ, гдето е било огнището на Западната римска империя, Византия и Турция. Вѣрно е, че разстоянието отъ Бѣлградъ до Солунъ е по-късо, отколкото до Цариградъ, но връзката съ Мала Азия при Солунъ презъ Бѣло море е по-трудна отколкото при тѣсния протокъ Босфора. Освенъ това, Моравовардарскиятъ пѣть се конкурира отчасти отъ Искърскострумския. Вѣрно е сѣщо, че въздействието на нѣкогашна Австро-Унгария, което се замѣсти отъ това на Италия, е отправено къмъ Солунъ, но то е по-незначително отъ германското и руското къмъ Цариградъ и протоцитѣ. Обстоятелството, че Моравовардарскиятъ пѣть като желѣзенъ пѣть датува само отъ около 50 години и че намѣста въ Македония той още не се придружава отъ шосеенъ пѣть, показва сѣщо, че е по-маловаженъ отъ Диагоналния или Главния пѣть, който е вѣковенъ, а днесъ международенъ желѣзенъ и шосеенъ пѣть още отъ Лондонъ. Никакви нови обстоятелства не сж причинили промѣна въ това положение; нѣщо повече: днесъ Солунъ, въ сравнение съ миналото, е дори съ замрѣла търговия. Моравовардарскиятъ пѣть има по-ограничено значение, напр. такова за слизание на сърбитѣ на Бѣло море при Солунъ. Освенъ това, той има и известно военно стратегическо значение като къс пѣть за проникване отъ Бѣло море къмъ Срѣдна Европа, както бѣше опита на съглашенцитѣ презъ време на миналата голѣма война. Разбира се, Моравовардарскиятъ пѣть е единъ отъ голѣмитѣ пѣтища въ Балканския полуостровъ, но не и най-голѣмъ.

Не по-малко важни сж източнитѣ меридианни пѣтища, които идатъ отъ Русия, Полша и Балтийско море за Цариградъ и Бѣло море, които заедно съ Искърскострумския пѣть, сж български пѣтища. Отъ тѣхъ особено важенъ като пѣть на исторически движения е този покрай черноморския брѣгъ презъ

¹⁾ J. Cvijić, La Péninsule Balkanique. Paris 1918, стр. 21 и 22. В. Радвановић, Географске основе Јужне Србије. Скопје 1937. J. Ancel, Géopolitique, Paris 1936.

най-низката частъ на Стара-планина отъ Южна Русия за къмъ Цариградъ. Трѣбва да се забележи, че и по отношение на тѣзи меридианни пѣтища се правятъ опити за обезсилване при мирновременни съобщения.¹⁾ Следъ голѣмата война, сърбитъ, считайки голѣмата имъ държава Югославия съ най-важно геополитично значение на полуострова, се стремятъ да отвлекатъ естественитѣ меридианни съобщения отъ Бѣло море къмъ Адриатическо море. До голѣма степенъ на тази политика се дължи непострояването до сега на мостъ на Дунава между България и Румѣния, който ще улесни извънредно много меридианнитѣ съобщения презъ България. Все пакъ стремежътъ на сърбитъ да обезсилятъ диагоналния и меридианнитѣ пѣтища презъ България, за да се накръни значението на нейното господстващо геополитично значение на Балканския полуостровъ, е почти безъ резултатъ.

Но съ подобна политика въ това отношение на съседи и на велики сили другаде е нанесена голѣма вреда на България. Защото политиката на Ньой бѣше не само да се накаже България, загдето не отиде съ съглашенцитѣ, но и да се обезсили географското ѝ положение, ксето я прави първостепенъ политически факторъ на полуострова. Такъвъ е случаятъ съ отнемането на Бѣломорска Тракия отъ България, по който начинъ тя се лиши отъ излазъ на свободно море и отъ възможността да владѣе части отъ сухоземния и морски пѣтъ (Via Egnatia) за Цариградъ. За по-голѣмо свое спокойствие Англия не искаше увеличение броя на сръдиземноморскитѣ държави. Отнемането на Бѣломорска Тракия, както и владението на долнитѣ течения и устията на рѣкитѣ Марица, Места и Струма отъ съседитѣ е накрънило най-вече значението на геополитичното положение на България. Следъ това, не малко е засегната България въ това отношение чрезъ владението на цѣла Одринска Тракия отъ Турцитѣ като голѣмо задземие (хинтерландъ) на протоцитѣ. Сжщо такъвъ е случаятъ и съ владението на Добруджа, люлката на българската държава, отъ не балканската държава Румѣния. Докато всичко това стана съ България, Югославия си подобри географското положение съ извънбалканскитѣ си владения.

Ясно е, че отъ Балканската, особено отъ голѣмата, война насамъ станаха известни промѣни въ политикогеографското положение на Балканскитѣ държави, но се извършиха и промѣни въ политическитѣ влияния на великитѣ сили върху тѣхъ. Както еднитѣ, така и другитѣ продължаватъ да се извършватъ въ този моментъ. Югославия подобри положението си съ владенията си на северъ отъ Сава, Драва и Дунавъ. Обаче съ завладяването на полуостровъ Истрия и Албания отъ

¹⁾ Инж. Л. Божковъ, Съобщителнитѣ проблеми на Балканитѣ. София 1936, стр. 21—24.

Италия и присъединяването на Австрия отъ Германия, не ще съмнение, тя се намира подъ непосредното влияние на мощнитъ велики сили отъ сръдноевропейската геополитична ось Берлинъ—Римъ. Гърция завладѣ Приморска Македония и Бѣломорска (Западна) Тракия, но като морска страна е вече освенъ подъ влиянието на Англия, още и подъ това на близка Италия. При това, чрезъ Албания Гърция има сухоземна граница съ Италия. При днешнитъ съобщения съ свѣтквична бързина разстоянията се скъсиха, та разликата между посрѣдни и непосредни влияния е малка; но България, макаръ най-крѣстопѣтна балканска държава, не граничи съ велики сили. Само Черно море я поставя въ най-близка връзка съ освободителката ѝ славянска Русия, което е едно предимство за нея въ сравнение съ Югославия. Разбира се, политическиятъ, културнитъ и стопански връзки отъ голѣмата война насамъ между България и подалечна Германия сж много тѣсни и все повече се затвърдяватъ и задълбочаватъ.

България, ако и да излѣзе окастрена отъ Балканската и голѣмата войны, си остава най-крѣстопѣтната и най-преходната страна на Балканския полуостровъ. Тя е най-балканската държава; следъ нея такава е Гърция, а Югославия съ владенето на области отъ Сръдна Европа изгуби чистотата си на балканска държава. България е ключа на Балканския полуостровъ. Излишно е подробно да се изтъква, че на полуострова преди всичко тя е засѣгана отъ всички народни движения и разселвания и отъ разни културни и политически влияния. Въ нея главно се биятъ вълнитъ на международнитъ интереси и политика, които засѣгатъ Балканския полуостровъ. България е първата славянска държава; тя създаде първата славянска култура, която се разлѣ по всички славянски страни. България бѣ главниятъ противникъ на Византия. Тя бѣ главна съставна часть отъ балканскитъ владения на турската империя и съ нейното освобождение се нанесе най-голѣмъ ударъ на тази империя. Презъ Балканската война тя най-много допринесе за разбиването и изгонването на турцитъ отъ полуострова. Презъ миналата голѣма война, за добро или за зло, споредъ изявлението на съглашенцитъ, България стана причина войната да се продължи съ две години. Днесъ съ своята неутрална политика тя изигра важна роля за избѣгването на войната на нашия полуостровъ и е първостепенъ факторъ при уреждането на балканскитъ въпроси.

Политикогеографското положение на България въ тѣсенъ смисълъ. На Балканския полуостровъ самостоятелностъ не може да има. За това не сж причина само домогванията на великитъ сили но и съперничествата и взаимнитъ борби между балканскитъ държави. И често пѣти съседитъ, ако и не голѣми държави, сж по-опасни отъ несъседнитъ велики сили, защото могатъ да нападатъ, да затварятъ границитъ си

и да предприематъ редъ други недобросъседски действия, още повече, ако сж въ съюзъ съ другъ съседъ. Политическата история на България е пълна съ подобни черни междусъседски отношения.

На Балканския полуостровъ царува пълна политикогеографска раздробеностъ. Въ сравнение съ другитѣ два южноевропейски полуострови и много други земи, той се отличава съ най-много народности и политически организации. Докато въ Апенинския полуостровъ има една народностъ, която е образувала една държава, въ Пиренейския полуостровъ има две, и то много близки по произходъ народности, и две държави, въ Балканския полуостровъ има маса народности, които се различаватъ не само по етнически произходъ, но и по раса и сж владение на шесть държави. Много рѣдко сж случаитѣ на земното кълбо, гдето на малко пространство, като Балкански полуостровъ (500,000 кв. клм.), да се срѣщатъ множество различни народности. Източниятъ дѣлъ и по-голѣмата частъ отъ срѣдата му е заета отъ българи, западниятъ — отъ югославци (сърби, хървати и словенци), южниятъ — отъ гърци. Освенъ това, въ западния дѣлъ сж албанцитѣ, въ югоизточния — турцитѣ, а се срѣщатъ гдето по-малко, гдето повече: румъни, цигани, евреи, италианци, арменци, татари, руси, нѣмци, гагаузи, каракачани и др. Познато е, че тѣзи народности говорятъ разни езици, изповѣдватъ разни вѣри, притежаватъ разни култури и живѣятъ по най-различенъ начинъ. Главнитѣ балкански държави сж три: Югославия, България и Гърция, а три съседни на полуострова държави — Италия, Румъния и Турция иматъ владения въ него. Докато само две балкански държави — Югославия и Гърция иматъ вѣнъ отъ полуострова владения, въ него иматъ владения три вѣншни държави. И характерно е, че последнитѣ сж навлѣзли отъ три противоположни посоки. А специално за България е съ отрицателно значение положението, че две отъ тия три вѣншни държави сж нейни съседи.

Тази неподобна политическа раздробеностъ или разпокъсаностъ на Балканския полуостровъ е вѣковно негово явление, защото се дължи преди всичко на географски причини, които сж нѣщо постоянно. Тѣзи причини сж главно две: 1) Кръстопъжното географско положение на полуострова и въ връзка съ него народнитѣ движения и разселвания и 2) земеповърхната разкъсаностъ на полуострова, която позволява обособяването на по-малки или по-голѣми политически организации — народи и държави.

Не ще съмнение, че тази политическа раздробеностъ на Балканския полуостровъ представя извънредно голѣма политическа слабостъ. Навсѣкжде царуватъ противоречиви интереси и предрасждѣци, предъ които нѣмѣятъ общитѣ интереси — тѣзи срещу вѣншнитѣ противници. Така е било въ миналото, така е и днесъ. На липсата на съзнание за общи инте-

реси и на постоянно междуособие се дължи 4—5 вѣковното турско робство. Реализирането на идеята „Балкански полуостровъ за балканскитѣ народи“ може би ще остане още дълго време химера.

Много сж отрицателнитѣ последици на политическата слабостъ на Балканския полуостровъ. Между тѣхъ една отъ най-важнитѣ е, че още отъ византийско време насамъ балканска държава не владѣе най-важното въ политикогеографско отношение мѣсто на полуострова — протоцитѣ. Владѣла ги е Византия, която е сила колкото балканска, толкова и азиатска държава. Владѣе ги следъ нея Турция, която е била и въ миналото и днесъ повече азиатска държава. А протоцитѣ географски принадлежатъ на Балканския полуостровъ, който изпуска отъ своя страна два малки полуострова—Цариградски и Галиполски, за да ги образуватъ; освенъ това, Цариградъ и Галиполи сж на европейския брѣгъ. Малоазиатскиятъ полуостровъ, защитенъ въ периферията си отъ планини и представящъ въ морфоложко отношение по-хомогенна платовидна маса, отколкото своя съседъ — Балканския полуостровъ, въ политическо отношение почти никога не е билъ разкъсанъ. Както въ миналото, така и днесъ той се състои отъ една и сравнително силна държава, която е владѣла протоцитѣ за смѣтка на по-малкитѣ и по-слаби балкански държави.

Общата политическа слабостъ на Балканския полуостровъ е такава за всѣка негова отдѣлна държава. Всѣка една отъ тѣхъ има много съседи. България не прави изключение въ това отношение. Тя граничи съ четири съседи: Румъния, Югославия, Гърция и Турция. Всѣки единъ отъ тѣхъ е по-голямъ отъ България и непрямно настроенъ спрямо нея. Това е така отъ миналото и е почти постоянно явление. Географското положение и устройството на източния дѣлъ на Балканския полуостровъ, именно, че презъ него минаватъ най-важнитѣ пѣтици, че е най-близу до протоцитѣ и че въ него се намиратъ най-големитѣ равнини на полуострова, спомагатъ за създаване въ този дѣлъ на главнитѣ политически сили и държави въ цѣлия полуостровъ. Наистина, той е най-много изложенъ на нападения, но, отъ друга страна, последнитѣ възбуждатъ по-интензивна и съпротивителна сила. Ето защо всѣкога въ източния дѣлъ сж се намирали господстващитѣ политически сили и срѣдища на полуострова. Римлянитѣ, като завладѣха цѣлия полуостровъ и се създаде Източната римска империя, установиха столицата ѝ въ Цариградъ. Срѣдновѣковнитѣ гърци или византийцитѣ пренесоха своитѣ политически и културни огнища отъ стара Гърция сжщо въ Цариградъ. Византия всѣкога е държала за владението на богатата житница Тракия. Политически срѣдища на турцитѣ бѣха Одринъ и Цариградъ. Въ източния дѣлъ се основа първата нова срѣдновѣковна държава на Балканския полуостровъ — България, която бѣ най-

опасна за Византия, а се оказа и доста неблагоприятна за Турция. Преуспѣването на България следъ Освобождението въ връзка съ географското ѝ положение и устройство буди завистъ и съпротивление у съседитѣ ѝ. Въ него тѣ виждатъ и нѣкакъвъ несжществуващъ стремежъ на хегемония въ полуострова. Но нека разгледаме на кратко развитието на политическитѣ отношения между България и съседитѣ ѝ.

Развитието на България презъ срѣднитѣ вѣкове се състои преди всичко въ нескончаеми борби съ Византия. Естественитѣ ѝ стремежъ къмъ югъ за овладяване на южни полета и достигане брѣговетѣ на отвореното Бѣло море, за да се засили и отстоява на кръстопѣтното си положение, е причина на вѣковни борби съ Византия, които продължаватъ и съ наследницата ѝ — днешна Гърция.

Интереситѣ на България и другата държава отъ северната част на полуострова — Сърбия, всѣкога сж били помалко противоречиви, отколкото съ Гърция. Сръбската държава се е създала по-късно отъ българската. Тя не е представяла първостепененъ политически факторъ на полуострова, защото, ако и необезпокоявана отъ много народни движения и нападения, не е могла да се засили въ своята планинска областъ. За засилването ѝ по време на Неманичитѣ, особено по време на кралъ Душанъ и разширението въ Македония, представя кратъкъ периодъ въ срѣдновѣковието. Съперничеството ѝ срещу българитѣ започна главно презъ миналия вѣкъ, когато отколена отъ Австро-Унгария отъ естественото си развитие къмъ северъ въ равнинитѣ на Сава и Дунавъ, тя се отправи къмъ изтокъ, къмъ Тимошко, Моравско, Нишавско и Македония, гдето завоюва български земи. Излишно е да излагаме подробно голѣмата завистъ, която прояви Сърбия спрямо България по случай съединението на Северна и Южна България, което доведе до братоубийствената война въ 1885 г. Такава завистъ тя пръяви и по време на Балканската война, която причини междусъюзническата война въ 1913 г. и войната 1915 - 1918 г., съюза си съ Гърция и Румъния и „Балканското споразумение“ съ сжщитѣ и Турция срещу България и ненормалнитѣ имъ политически отношения до днесъ. Заради натискъ, който тя понасяше отъ Австро-Унгария, тя посегна на земи, които, и исторически и етнически, сж признати за български. Вѣрно е, че въ 1937 г. се сключи пактъ за вѣчно приятелство между България и Югославия, но за особени резултати отъ него не може да се говори, докато сърбитѣ продължаватъ своята денационализаторска политика върху българското население въ Македония и Западнитѣ покрайнини и изобщо пактътъ е за смѣтка на България.

Политическитѣ отношения между България и Румъния отскоро се влошиха и то по вина на Румъния, която, борейки се ужъ противъ България за поддържане равновесието въ

Балканския полуостровъ, си позволи да играе империалистична политика за смѣтка на нашия полуостровъ. Изтъкна се, че Румъния, намирайки се на северъ отъ Дунава, не е Балканска държава. Съ отстъпването ѝ на Северна Добруджа се наруши политическата цѣлостъ на Балканския полуостровъ, специално този на България. Компактно българско население остана подъ румънска властъ. За добросъседскитѣ ни отношения противъ този актъ, както е известно, се явиха трезви гласове и въ самата Румъния. Все пакъ той се понесе съ примирение отъ българския народъ. Но насилственото отнемане на Южна Добруджа и домогванията до Русе — Шуменъ — Варна, та дори върху цѣла Северна България до Стара-планина, които таеха румънскитѣ шовинистични и империалистични крѣгове, причиниха войната 1916—1918 г. и влошиха отношенията между Румъния и България. Дунавъ е голъма рѣка и рѣзка граница, което обстоятелство не оправдава румънския стремежъ къмъ югъ. Едва сега Румъния коригира политиката си, като има изгледи да върне Южна Добруджа на България.

Политическитѣ отношения между България и Турция рѣдко сж били напълно добри. България понесе най-дълго и най-тежко турско робство. Не е въпросъ за мѣсть и зла паметъ, защото презъ 1912—1913 г. по бойнитѣ полета на Тракия българитѣ добиха морално удовлетворение, но петвѣковното робство е единъ голъмъ и незаличимъ исторически фактъ. Освенъ това, всѣкога Турция е гледала подозрително къмъ България заради близостта ѝ до протоцитѣ. Като азиатска държава, Турция не може да бжде истинска доброжелателка на балканскитѣ държави. Тя отне по насилственъ начинъ отстъпената ни по лондонския договоръ въ 1913 г. Тракия до линията Мидия—Еносъ изгони най-брутално всички българи и въпрѣки съюзническитѣ ни отношения презъ Голъмата война, следъ съвземането си отъ 1923 година насамъ, тя поведе спрямо България недобросъседска политика. Турция се съюзи съ Гърция срещу нашия излазъ на Бѣло море и влѣзе въ „Балканското споразумение“, което бѣше насочено срещу ревизионистичната политика на България. Така, тя се обяви противъ тия цели на България, за които като съюзница презъ голъмата война пролива кръвъ.

Значи, неблагоприятното политикогеографско положение на България въ тѣсенъ смисълъ не се изразява само въ това, че има много съседи, но и въ това, че тѣ сж по-голѣми и не сж истински приятелски настроени спрямо нея. Зупанъ въ своята политическа география „*Leitlinien der allgemeinen politische Geographie*, Leipzig 1922, стр. 75, дава начинъ за аритметическо изчисление на междусъседски или международенъ натискъ върху една държава, като раздѣля сбора отъ броя на населението на съседитѣ съ броя на нейното население. Добитото частно е изразъ на международния натискъ. Този натискъ на България е

9, когато този на Англия, заградена отъ всѣкъде съ море, е 0. За обезсилване на голѣмия си международенъ натискъ държавитѣ прибѣгватъ до съюзи съ далечни по-голѣми държави. Балканскитѣ държави сж провеждали постоянно такава политика още повече, че тя е спомагала да отбиятъ и нѣкои външни домогвания въ връзка съ опасното имъ кръстопѣтно положение. Разбира се, тази политика бѣше за смѣтка на тѣхната независимостъ и за смѣтка на тѣхнитѣ чистобалкански взаимни интереси. До скоро съседитѣ на България съ подкрепата на Англия и Франция имаха господството въ полуострова. Победена и ограбена България, споредъ положението и силитѣ си, водѣше неутрална политика. Но напоследѣкъ политическото положение въ Европа се промѣни, като се отразява за единъ по-справедливъ политически редъ на Балканския полуостровъ, отъ който България ще има само полза. Така, съобразно положението си, географски и исторически права, България ще бжде задоволена.

Заклучение. Политикогеографското или геополитичното положение на България играе най-крупна роля въ нейното развитие и сществуване. То господствува надъ всичкитѣ ѝ политикогеографски отношения. Отъ него предимно зависятъ и границитѣ, и голѣмината, и националната ѝ структура и здравина. Въ политикогеографското положение на България се крие нейното предопредѣление. Рѣдко сж примѣритѣ като българския, гдето географското положение се налага съ такава голѣма сила въ сждбата на държавата.

Но трѣбва дебело да се подчертае, че наредъ съ предимствата и ползитѣ, които то носи на България, то крие и много недостатѣци — злини и опасности. То е главната основа на силата на българската държава, но и такава на нейната слабостъ. Политикогеографското положение на България е най-сложното ѝ политикогеографско явление съ двоякъ характеръ. То може да се уподоби на двуостро оржие. Ако въ миналото сж изтъквани повече неговитѣ предимства, нашата задача е да посочимъ повече неговитѣ недостатѣци, които често пжти сж се оказвали фатални за сществуването на държавата ни. Ако другитѣ балкански народи стояха подъ турско робство около 400 години, българскиятъ, който заема източния дѣлъ на полуострова, непосредно до Мала Азия, бѣ 500 години подъ турско робство при това по-тежко робство. Освенъ това, предимно географското ѝ положение ѝ струва и два вѣка грѣцко робство.

Както се вижда, отъ югъ сж дошли и дветѣ робства, но трѣбва да се забележи, че до голѣма степенъ и нашето освобождение се дължи на географското положение на България, като главенъ пжтъ на Русия за протоцитѣ. Защото подбудитѣ

за Освободителната война не сж били само братскославянскитѣ чувства на Русия, но и частниятѣ ѝ интересъ.

По начало преходното положение е благоприятно за развитието на държавитѣ. То поставя последнитѣ въ по-оживени връзки, въ културни заимствувания. То прави живота имъ поинтензивенъ, по-напредничавъ. Защото движението или съобщението представятъ главната сжщностъ и смисълъ, както за живота на отдѣлния човѣкъ, така и за този на държавата. Въ по-бурнитѣ международни отношения израстватъ и се каляватъ държавитѣ. Преходнитѣ държави биватъ нападани, но могатъ и да нападатъ. Тя сж принудени винаги да водятъ напрегнатъ, динамиченъ животъ. Тѣхнитѣ народи сж инстинктивно будни, борчески и военни. Такъвъ е случаятъ и съ българитѣ. Не само поради дългото си робство, но и поради повелята на географското имъ положение тѣ за кжсо време развиха висока култура и настигнаха другитѣ балкански народи.

Но има случаи, гдето трудно се преодолюватъ опаснитѣ отъ географското положение или преодолюванетоъ имъ става до известенъ размѣръ. Така е било при нашето робство подъ гърци и турци. Ако Балканскитѣ полуостровъ нѣма сили да разреши задачитѣ на географското си положение, сжщото е и съ България. Подобенъ е случаятъ и съ Полша, поставена между голѣми държави, днесъ най-голѣми въ Европа. Затова полскиятъ ученъ Налковски преди голѣмата война, въ време на народното отчаяние, изтъква лошитѣ последици отъ преходното положение на Полша, въ която липсвали опредѣлена физиогеографска, политическа и историческа опредѣленостъ. Но Ромеръ, цитирайки Ратцелъ (*Pol. Geogr.*, стр. 156 и 478) посочва, че преходното положение е общо явление и не е опасно, защото всѣка земна часть е една голѣма природна областъ, въ която отдѣлната страна едновременно зависи отъ цѣлото и влияе върху цѣлото¹⁾. Но успокоенията на Ромеръ не се оправдаха.

Разбира се, преходното положение не е опасно за голѣмитѣ държави, които по-лесно могатъ да отбиятъ всѣко нападение. То за тѣхъ може да бжде изворъ на сила. Но и тѣ не трѣбва да грѣшатъ. Такъвъ бѣ случаятъ съ Германия. Преходното ѝ географско положение въ Срѣдна Европа, наредъ съ поукиотъ отъ опаснитѣ отъ Наполеоновитѣ войни, я обедини, организира и направи голѣма сила, каквато я виждаме днесъ. Но презъ време на голѣмата война тя подцени политикогеографското си положение и пострада. Другъ примѣръ, който показва, че географското положение е изворъ на сила, е Англия.

Освенъ преходното положение между голѣми съседи, друго много опасно положение е, когато въ една страна пжтищата на много домогвания се събиратъ като въ фокусъ.

¹⁾ E. Romer, *Ziemia i państwo*. Lwów—Warszawa, 1939, стр. 20 и 21.

Въ такава страна, още повече ако е малка, натискътъ е по-голямъ отъ нейнитѣ сили, липсва равновесие и възможность тя да бжде изходенъ пунктъ на въздействия, както съответствува на държави съ преходно положение. Такъвъ е случаятъ съ България. Тя не граничи непосредно съ велики сили, но поставена въ източния дѣлъ на полуострова, тя е срѣдище на пж-тища на домогвания. При това, ако въ миналото (Симеонова България) е била между малко и не всички силни съседи, днесъ състоянието е обратно. Затова политикогеографското положение на България дори се е влошило и станало опасно, отколкото въ миналото.

Най-после, трѣбва да се обърне внимание на още една опасностъ на България, последица отъ кръстопжтното и политикогеографско положение. Поради многото външни влияния и домогвания, и въ миналото и днесъ, въ страната се развиватъ разни „филства“ и „фобства“, които могатъ да доведатъ до вътрешно разложение и унищожение на независимостта ѝ. Нѣма съмнение, че всѣки истински българинъ трѣбва да бжде само българофилъ, предъ което чувство, вѣра и съзнание трѣбва да бледнятъ всичко чуждофилства.

На край излишно е подробно да се изтъква, че политикогеографското положение на България изисква постоянна бодростъ и непрестанна работа за много по-голямъ духовенъ и материаленъ напредъкъ на страната. Всѣки интелигентенъ и съзнателенъ българинъ никога не трѣбва да забравя опасното кръстопжтно политикогеографско положение на България.

Юлий 1940 г.

VERGLEICHENDE ÜBERSICHT DER POLITISCH-GEOGRAPHISCHEN LAGE BULGARIENS

Die politisch-geographische Lage eines Staates ist einer der wichtigsten Faktoren für seine Entwicklung und Dasein. „Die Lage ist Schicksal“ sagt man gewöhnlich in der politischen Geographie. Sie ist ein allgemein-geographischer Begriff. Aber in der politischen Geographie ist die Lage hauptsächlich geographisch, wenn es sich um die Beziehungen eines Staates gegen manche geographische Gegenstände (Gebirge, Flüsse, Meere u. a.) handelt, welche Beziehungen zu manchen politischen Folgen führen. Ausserdem ist die Lage in der politischen Geographie politisch, wenn es sich um die Beziehungen eines Staates handelt als räumlicher Organismus gegenüber anderen Staaten. Zwischen politisch-geographischer und geopolitischer Lage gibt es keinen wesentlichen Unterschied.

Mittelbare politisch-geographische Lage. Bulgarien ist der einzige Balkanstaat, der sich nur auf der Balkanhalbinsel ausbreitet. Ein solcher ist nicht einmal Griechenland, das einige kleinasiatische Inseln besitzt. Bulgarien stellt der charakteristischsten Balkanstaat dar, deshalb ist seine politisch-geographische Lage in engster Abhängigkeit mit dieser der Halbinsel. Infolgedessen muss man zuerst die politisch-geographische Lage der Balkanhalbinsel betrachten, aus der die mittelbare politisch-geographische Lage Bulgariens besteht.

Die Balkanhalbinsel ist ein peripherisches Land Europas. Aber wegen ihrer engen Verbindung mit Asien und Afrika verändert sich ihre politisch-geographische Lage in eine Zwischen- oder Übergangslage, welche von grosser Bedeutung ist wie für die Balkanhalbinsel, so auch für die internationalen Beziehungen. Das Zentrum der ländischen Halbkugel liegt in Nieder-Rhein und Nord-Frankreich, aber das mittelländischste Land der Erdkugel ist die Balkanhalbinsel.

Die Balkanhalbinsel ist ein Teil vom Ostmittelländischen Meergebiet, das wichtiger ist als das Westmittelländischen Meergebiet, weil in demselben sich Geschichts-Bewegungen und Ereignisse vollzogen und vollziehen sich noch heute.

Durch das Ostmittelländische Meergebiet führen die Wege von Mittel- und Westeuropa zu Vorder- Süd- und Südost-Asien. Diese Wege sind: 1) der Landweg und 2) der Meerweg. Der erste Weg ist der sogenannte Diagonalweg, der durch die Meerengen (Bosporus und die Dardanellen) führt. Diese Meerengen sind sehr bequem für die engere Verbindung der Balkanhalbinsel mit Klein-Asien. Der Wasserweg geht durch das Mittelländische Meer und durch den Suez-Kanal. Ein sehr wichtiger Wasserweg, der der Balkanhalbinsel vorbeiführt, ist dieser, der vom Schwarzen Meer durch die Meerengen und das Marmara-Meer zum

Mittelländischen Meer führt. Die Meeresengen, besonders der Bosphorus, in dem sich die wichtigsten Wege der Halbinsel kreuzen, sind die wichtigsten Stellen der Balkanhalbinsel. Die berühmte „Ost-Frage“ besteht hauptsächlich darin.

Es ist wohl zu bemerken, dass für die bequemerer Verbindungen zwischen der Balkanhalbinsel und Klein-Asien die morphologische Struktur sehr günstig ist. Die Gebirgsketten der ersten Halbinsel ziehen in die zweite hinüber, in deren Längstäler die Hauptwege gebaut sind. Die politischen Folgen von der engen Verbindung zwischen der Balkanhalbinsel und Klein-Asien sind mehrere, aber vor allem hat sie für das 400—500-jähriges Joch der Balkanvölker unter den Türken beigetragen.

Vom Nordwest ist die Balkanhalbinsel mit Mittel-Europa eng verbunden, weil sie hauptsächlich morphologisch ganz offen zu Europa liegt. Die Hauptwege zwischen die Balkanhalbinsel und Mittel-Europa sind: 1) der Diagonale (Wien — Belgrad — Sofia — Istanbul) und 2) der Donauweg. Auf diesen Wegen vollzogen sich früher die österreichischen wirtschaftlichen und politischen Einflüsse und heute — die deutschen.

West-Europa (England und Frankreich) sind wirklich weit von der Balkanhalbinsel, aber trotzdem haben sie auf unserer Halbinsel immer einen grossen politischen Einfluss geübt. England interessirte sich besonders viel für die „Ost-Frage“, deswegen war es immer im Konflikt mit Russland.

Die politischen Beziehungen zwischen der Balkanhalbinsel und der Apenninischen-Halbinsel (Italien) bestehen schon seit der römischen Zeit, durchgeführt hauptsächlich durch Via Egnatia. Heute besitzt Italien Albanien und Istria-Halbinsel und hält sich für einen Balkanstaat.

Bekannt ist das geschichtliche Streben Russlands nach Süden, nach den Meeresengen Bosphorus und Dardanellen und nach den wärmeren offenen Meeren. Dieses Streben führt über die Balkanhalbinsel.

Es ist klar, dass die Balkanhalbinsel der wahrste Kreuzweg und das übergänglichste Land der Welt ist.

Unmittelbare politische Lage. Bulgarien umfasst den nordöstlichen niedrigeren und öffeneren Teil der Balkanhalbinsel. Das Land berührt den Donau- und die schwarzmeerischen Wasserwegen und ist nicht weit von dem ägäischen Meerwegen, von denen es willkürlich und ungerecht abgetrennt ist. Durch Bulgarien führen die wichtigsten Landwege der Halbinsel. Es ist nicht wahr die Behauptung einiger serbischen und französischen Geographen, dass der Morava-Vardarweg wichtiger ist als der Diagonale über Sofia nach Istanbul, weil der zweite nach einem grösseren Objekt, der grossen Stadt Istanbul an Bosphorus, führt. Bulgarien liegt am nächsten an den Meeresengen und bildet ihr Hinterland. Es ist viel mehr offen für Bewegungen als der nordwestliche Teil der Halbinsel, der viel gebirgiger ist und von

dem Adriatischen Meer durch die dinarischen Ketten abgeschlossen ist. Die bulgarische Donauebene hat als Vorhof aller geschichtlichen Bewegungen vom Norden nach Süden gedient. Einer dieser Bewegungen, nämlich den Asparuchbulgaren, verdanken wir die Begründung des bulgarischen Staates. Der Balkan mit seinen niedrigen Pässen und Durchbrüchen, hat niemals die Bewegungen verhindert. Bulgarien ist der durchgänglichste Teil der Balkanhalbinsel.

Diese Lage Bulgariens erlaubte ihm Kräfte zu entwickeln und eine wichtige politische Macht der Balkanhalbinsel zu werden. Aber fortwährend stand Bulgarien im Kampf mit den anderen Staaten — seinen Nachbarn. Es grenzt mit vielen Nachbarn, weil es auf der Balkanhalbinsel viele Staaten gibt — 6, während auf den anderen südeuropäischen Halbinsel befinden sich ein oder zwei Staaten. Auf der Balkanhalbinsel, wegen seiner geographischen Lage und morphologischen Struktur und wegen seiner besonderen Vergangenheit, gibt es viel mehr Völker und Kulturen. Überhaupt auf der Balkanhalbinsel herrscht völlige politische Zersplitterung, die bis zu einer politischen Schwäche führt. Der politische Druck über Bulgarien von der Seite seiner Nachbarn ist sehr gross. Die Nachbarn Bulgariens sind wegen irgendeiner eingebildeten Herrschaft auf der Balkanhalbinsel feindlich gegen es gestimmt. Sie haben ihm viele Gebiete entnommen und haben es unter Furcht der Vernichtung gehalten. Kaum in der letzten Zeit lässt sich Verbesserung seiner politischen Lage bemerken.

Die politische Lage Bulgariens hat viele Vorteile, aber auch viele Nachteile. Diese Lage ist ziemlich gefährlich, deshalb verlangt man einen ständigen Mut und Aufmerksamkeit des bulgarischen Volkes, damit es den äusseren Einflüssen und Drucken entgegenstehen und ein ruhigen Leben führen kann.

Juli, 1940.

Iv. Batakliov
